

УДК 339.166.5

Л.А. Подимова, мол. наук. співроб.

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ВНЗ

Досліджена існуюча державна система охорони прав інтелектуальної власності, нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності. Проаналізовані тенденції винахідницької активності в Україні. Виявлені найбільш перспективні галузі розвитку.

Ключові слова: інтелектуальна власність, комерціалізація, винахідницька активність.

Исследована существующая государственная система охраны прав интеллектуальной собственности, нормативно-правовая база в сфере интеллектуальной собственности. Проанализированы тенденции изобретательской активности в Украине. Выявлены наиболее перспективные области развития.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, коммерциализация, изобретательская активность.

The existing state system of intellectual property rights, legal and regulatory framework in the field of intellectual property was investigated. The tendencies of inventive activity in Ukraine were analyzed. The most promising areas of development were identified.

Key words: intellectual property, commercialization, inventive activity.

Постановка проблеми. Сучасна економіка характеризується спрямованістю на інноваційний розвиток. В умовах міжнародної конкуренції використання промисловістю наукомістких, заснованих на винаходах технологій, стало визначати конкурентоспроможність як окремих фірм, так і держав. Тому так важливе осмислення та набуття навичок раціонального використання національного інтелектуального капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам комерціалізації та охорони прав інтелектуальної власності присвячені роботи багатьох вітчизняних дослідників, таких як: Базилевич В.Д., Жаров В.О., Кузнецов Ю.М., Паладій М.В., Потехіна В.О., Підопригора О. Л., Цибульов П.М.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Темпи економічного зростання країн зазвичай визначаються обсягами використання науково-технічних розробок у виробництві. Розуміння та використання світового досвіду розвитку науки, техніки, організації, використання та охорони об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) продиктовано сучасними реаліями.

Незважаючи на велику кількість робіт у сфері інтелектуальної власності, ринок комерціалізації знаходиться у стані становлення і розгляд перспектив його розвитку вимагає більш ґлибинного дослідження. Також недостатньо розглянуто шляхи розвитку комерціалізації науково-дослідних робіт вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд зарубіжного досвіду комерціалізації та впровадження ОІВ, існуючої в Україні державної системи правової охорони інтелектуальної власності, аналіз труднощів, пов'язаних з використанням та комерціалізацією об'єктів права інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Комерціалізація наукових досліджень є об'єктивним економічним процесом і раніше чи пізніше цей процес буде опрацьований та систематизований, як це сталося в інших країнах.

Зокрема, в США патентна система й організації наукомісткого сектору (в т. ч. університети) мають вагомий вплив на економічне зростання країни. Правова охорона та комерціалізація результатів наукових розробок виступають засобом залучення, збереження та винагороди винахідників та сприяє налагодженню вигідних зв'язків з промисловістю та залученню інвестицій на наукові дослідження.

Для США ключовим моментом було прийняття закону Бея-Доула у 1981 році. До цього патенти на результати досліджень, що були фінансовані з державних коштів, належали уряду. Механізм комерціалізації практично був відсутній (підраховано, що з 28000 патентів, що належали уряду, тільки 5 % ліцензувалися промисловістю) [1].

Закон же створив основу для типової державної патентної політики (a uniform federal patent policy), згідно з яким наукові установи (організації, фірми, університети) мають право на винаходи, створені з використанням державного фінансування. Після прийняття закону Бей-Доула в США спостерігався різкий сплеск інноваційної діяльності. Застій 1960-1970-х рр. змінився швидким ростом числа щорічно виданих патентів.

Європейськими університетами цінність інтелектуальної власності була усвідомлена у другій половині 80-90 рр. У цей час почалося зменшення державного фінансування науки. Університети стали більше орієнтуватися на ринок. Їх вже розглядають не лише як освітянські заклади, а й як національну базу наукових досліджень та базу для утворення нових технологій.

На сьогодні в Україні проведені важливі дії для розвитку інституту інтелектуальної власності. Правовідносини в цій сфері регламентуються загальним законодавством України: окремими положеннями Конституції України (ст. 41 – про право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ст. 54 – про захист інтелектуальної власності), нормами Цивільного кодексу України (Книга четверта «Право інтелектуальної власності»), Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та спеціальним законодавством України у сфері інтелектуальної власності [2-5].

У праці [6], об'єкти права інтелектуальної власності, залежно від сфери застосування, поділено на три групи (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

В Україні діє державна система правової охорони інтелектуальної власності (рис. 2). Державна служба інтелектуальної власності України (ДСІВУ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра освіти і науки, молоді та спорту України. Основні завдання ДСІВУ – реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності; розробка пропозицій щодо формування державної політики у сфері інтелектуальної власності. ДСІВУ спрямовує діяльність таких закладів, як Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (УКРПАТЕНТ), Державне підприємство «Українське агентство з авторських та сумісних прав», Інститут інтелектуальної власності і права, Державне підприємство «Інтелзахист».

Питаннями розвитку і охорони прав інтелектуальної власності займаються також і громадські організації: Всеукраїнська асоціація представників у справах інтелектуальної власності, Українська асоціація власників товарних знаків, Благодійний фонд винахідників України, Організації колективного управління, Товариство винахідників і раціоналізаторів України та інші громадські організації.

Рис. 2. Державна система правової охорони інтелектуальної власності

Права на об'єкти інтелектуальної власності виникають за фактом їх створення або внаслідок надання правової охорони уповноваженим органом. Правова охорона науково-технічних результатів, надається тільки на підставі відповідної кваліфікації спеціальним державним органом управління у вигляді охоронного документа та обмежується територією України. Охорона права на визначені об'єкти на території інших держав здійснюється тільки на підставі відповідних міжнародних договорів і конвенцій.

Згідно з даними, наведеними на офіційних сайтах Державної служби інтелектуальної власності України [7] та Державного підприємства “Український інститут промислової власності” [8], незважаючи на економічні проблеми та нестабільність, активність вітчизняних винахідників залишається постійною. Зупинимося більш детально на заявках на винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

В Україні діють 2 види патентів: деклараційний патент (різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід), та патент із терміном дії 20 років, що видається після проведення експертизи по суті. З 1 січня 2004 р. відповідно з Цивільним кодексом України, де обумовлено, що винаходи охороняються лише одним документом – патентом зі строком чинності 20 років, Державна служба інтелектуальної власності України (на той час Державний департамент) припинила прийом заявок на видачу деклараційних патентів на винаходи.

Саме з цим пов'язане різке зменшення поданих заявок на винахід з 2004 р., з 2007 року – поступове зменшення кількості заявок, а у 2011 році спостерігається зменшення заявок на винаходи майже на 42 % порівняно з 2010 роком (рис. 3).

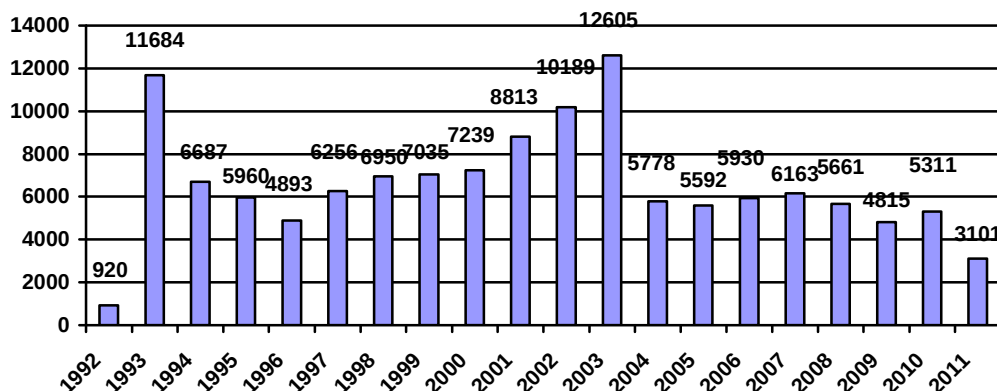

Рис.3. Надходження заявок на винаходи

У 2004 році відбулися зміни в законодавстві, відповідно до яких розширився перелік об'єктів, що охороняються як корисні моделі. Це привело до збільшення надходження заявок на корисні моделі майже у 6 разів (рис. 4), а у 2011 році також спостерігається незначне зменшення кількості заявок на корисні моделі – на 2,5 %.

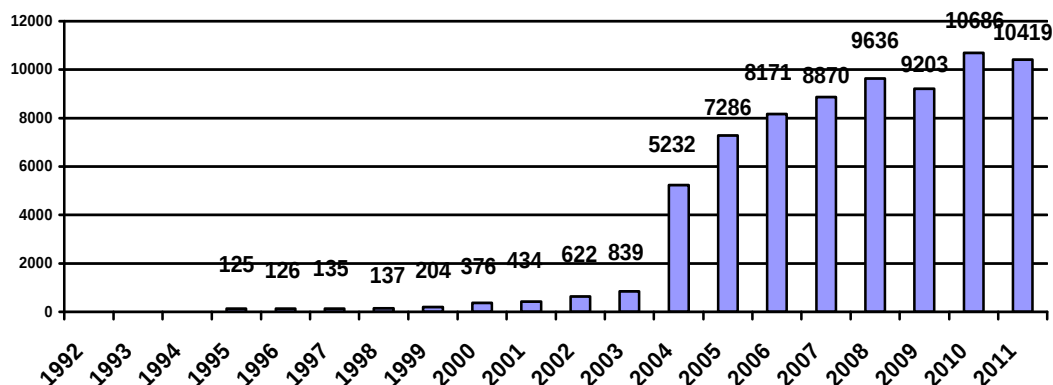

Рис.4. Надходження заявок на корисні моделі

Аналогічна ситуація і за поданими заявками на промислові зразки – поступове зменшення, починаючи з 2008 року (рис. 5).

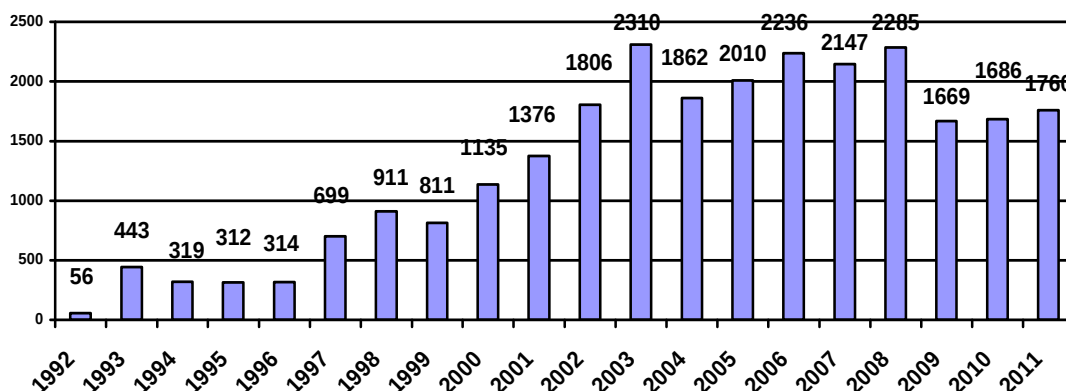

Рис.5. Надходження заявок на промислові зразки

Спостерігається такий розподіл загальної кількості заявок за галузями [7]: переважна їх більшість (майже 90 відсотків) подана підприємствами й організаціями, які належать до галузей «Освіта» і «Наука», що вказує на великий потенціал наукової школи України. Традиційно склалося (і статистичні дані це доводять), що більшість об'єктів інтелектуальної власності створюються в університетах та науково-дослідних інститутах, де накопичено значний інтелектуальний потенціал.

Але саме в цих галузях спостерігається найбільш нерозвинена структура з комерціалізації набутих наукових досягнень. Це склалося й за рахунок того, що й досі діють старі стереотипи, коли всі сфери виробництва та освіти існували в умовах адміністративно-командної системи і питання комерціалізації наукових розробок було неактуальним.

Найбільш складними під час здійснення на практиці комерціалізації інтелектуальної власності є проблеми формування ринкових відносин комерційного використання інтелектуальної власності. А саме від ступеня вдалого вирішення цих проблем залежить можливість досягнення кінцевих позитивних результатів інноваційної та інвестиційної діяльності.

Основною метою комерціалізації є отримання прибутку від використання об'єктів права інтелектуальної власності.

До основних способів комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності можна віднести:

- використання об'єктів права власності у власному виробництві;
- внесення інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;
- передача (продаж) прав на об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ);
- створення інноваційного підприємства з подальшим його продажем.

Право на ОІВ виступає як товар, тобто продукт, що виготовляється для продажу. І щоб цей продукт став товаром, необхідно визначитися з його ціною.

В Україні існує значний розрив між одержанням результатів наукових розробок (інтелектуального продукту) та його комерціалізацією.

Власники патентів і результатів наукових розробок (винахідники, підприємства й організації, і навіть держава) не мають достатніх коштів на введення у виробництво створених ОІВ. Крім цього, спостерігається низький платоспроможний попит на інтелектуальну продукцію. В результаті інноваційні розробки так і залишаються незатребуваними та не сприяють росту економіки. Навіть перспективний винахід не знаходить свого покупця. Тобто в університетах часто займаються наукою заради науки, не замишлюючись над подальшим просуванням продукту розробки до потенційних покупців. Отже, потрібно гармонізувати відносини між винахідниками інтелектуального продукту та суспільством, тому що, якщо в господарстві країни існують невикористані продукти інтелектуальної праці, то втрачаються матеріальні стимули винахідників, що у свою чергу гальмує їх творчу активність.

До основних проблем комерціалізації інтелектуальної власності відносяться:

- кадрова проблема (підходи до комерціалізації): відсутні навички продажів та висококваліфіковані спеціалісти з питань інтелектуальної власності. Не всі ВНЗ мають висококваліфікованих фахівців, які спроможні провести технологічний аудит для виявлення ОІВ з метою її подальшої комерціалізації та оформити охоронні документи відповідно чинного законодавства;

- незважаючи на існуючі методи оцінювання (Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 року № 1185 “Про затвердження Національного стандарту” № 4 “Оцінка майнових прав інтелектуальної власності”) – важко оцінити реальну ринкову вартість ОІВ;

- недостатня інформаційна обізнаність ринку потенційних покупців та продавців (бази даних).

Висновки і пропозиції. Наукові дослідження при необхідному маркетинзі, вдалій рекламі, кваліфікованій охороні прав інтелектуальної власності можуть і повинні приносити фінансову вигоду.

На сьогодні, в законодавстві механізми стягнення коштів за реєстрацію права власності висвітлені краще, ніж захист цього права.

В Україні, зокрема у ВНЗ, майже нерозвинений механізм комерціалізації знань і наукових розробок, а якщо й існують відділи комерціалізації, то вони не мають достатньої інформаційної бази потенційних покупців для просування наукових розробок, які були створені на базі ВНЗ. Тому гостро стає питання формування у ВНЗ відповідної ланки інноваційної інфраструктури та створення ефективного механізму у державі, розширення інформованості стосовно наукових розробок для комерціалізації знань і технологій.

Список використаних джерел

1. Аммосов Ю. П. Венчурный капитализм: от истоков до современности / Ю. П. Аммосов. – СПб.: РАВИ, 2004. – 409 с.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
5. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3688-12/print1218034688041545>.
6. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. – 112 с.
7. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/>.
8. Офіційний сайт Державного підприємства "Український інститут промислової власності" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrpatent.org/>.